

Slováci vo Vojvodine. Premeny svojbytnosti enklávneho spoločenstva

Ján Botík (ISBN 978-86-87947-34-4), Novi Sad 2016, 1–271.

Јан Ботик (Ján Botík) – аутор монографије чији наслов у преводу гласи: „Словаци у Војводини. Промене особености енклавског друштва“ – припада реду истакнутих словачких етнолога старије генерације. Управо ове године Ј. Ботик навршава 80 година живота, а тај јубилеј има одјека међу његовим колегама и ученицима у Словачкој. То је уједно прилика да се и овде истакну главне истраживачке теме којима се бавио Ј. Ботик и назначе његова најпознатија дела.

Централну тему у његовом истраживачком опусу чини етничка историја Словачке и Словака. Своја истраживања на ту тему синтетизовао је пре једну деценију у монографији *Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov*, Bratislava 2007 (приказали смо је у *Гласнику Етнографског института САНУ* бр. 57-2/2009). Ова веома језгровито писана студија афирмисала се у практичној употреби и као универзитетски уџбеник и као енциклопедијски приручник. Она је потврдила ауторову ерудицију и инвенцију дугогодишњег етнолошког истраживача и аналитичара, али и богато практично искуство академског педагога, музеолога и културног антрополога. Поред Словака она је обухватила и друге етникуме у Словачкој: Мађаре, Немце, Јевреје, Русине, Украјинце, Роме, Чехе, Хрвате, Србе и Бугаре. Наравно, у ту мозаичну слику укључени су и Словаци у дијаспори.

Знатан део своје истраживачке делатности Ј. Ботик је посветио словачкој дијаспори, посебно оној у такозваној „Доњој Земљи“ (на територији данашњих држава: Мађарске, Румуније, Србије, Хрватске), с огранком који се укоренио јужно од Дунава, на северном ободу територије Бугарске (у широј околини града Плевен). Његова фасцинација феноменом историјских миграција Словака имала је несумњиво личне импULSE: сâм потиче из средине „доњоземаљских Словака“, и то из оне најјужније енклаве, у Бугарској. То га је уједно подстакло да токове словачких миграција посматра у широком историјском контексту и анализира на конкретном простору где су се Словаци насељавали заједно с припадницима других народа и конфесија, живећи потом заједно у својеврсној социјално-политичкој симбиози. Објављени радови на те теме из прошлости „доњоземаљских Словака“ и словачке енклаве у Бугарској легитимишу Ј. Ботика као изврсног познаваоца слојевите политичке, социјалне и економске историје Средњег Подунавља и целе Панонске низије, као и Балканског полуострва, посебно у периоду опадања Османског царства (XVII–XIX век). Стога је он не само хроничар словачких миграционих таласа него и аналитичар свеколике историје тих области. То на упечатљив начин показује Ботикова књига *Dolnozemskí Slováci. Tri storočia vysťahoveckých osudov, spôsobu života a identity Slovákov v Maďarsku, Rumunsku, Srbsku a Bulharsku* ([„Доњоземаљски Словаци. Три столећа исељеничких судбина, начина живота и идентитета Словака у Мађарској, Румунији, Србији и Бугарској“], Nădlac, România 2011), која

представља избор тематски разноврсних студија о словачкој дијаспори у Мађарској, Румунији, Србији и Бугарској.

Ј. Ботик је био веома ангажован у дугогодишњем раду Међународне комисије за народну (традицијску) културу у Карпатима, с тим што је њен делокруг касније обухватио и суседне области Балкана (скраћеница за назив Комисије: МКККБ). Комисија је деловала на основу споразума о сарадњи етнолошких (етнографских) института академија наука из ондашњих земаља: Бугарске, Чехословачке, Мађарске, Пољске, Румуније и Совјетског Савеза, а касније и из СФР Југославије (био је укључен и Етнографски институт САНУ, који су заступале др Бреда Влаховић и др Ласта Ђаповић). Комисија је имала и националне секције, а у њиховом оквиру деловале су и поткомисије за поједине области народне културе. Тако је Ј. Ботик, заједно с Матејом Руткајем (Matej Ruttkay) и Петером Шалковским (Peter Šalkovský), израдио националну монографију (синтезу) за област народног градитељства у Словачкој под насловом: *Ludová architektúra a urbanizmus vidieckych sídiel na Slovensku* ([„Народна архитектура и урбанизам сеоских насеља у Словачкој“], Bratislava 1998). Поред тога, Ј. Ботик је заједно с Петером Славковским (Peter Slavkovský) био на челу редакцијског колектива који је припремио двотомно капитално дело словачке етнологије: *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska* ([„Енциклопедија народне културе Словачке“], Bratislava 1995).

Најновије Ботиково опсежно дело на словачком језику „Словаци у Војводини“ – које овде приказујемо – посвећено је тој, по општем мишљењу, „најзеленијој заграничној грани Словака која израста из корена народног стабла“. И поред постојећих бројних радова на поједине теме из живота и прошлости војвођанских Словака (претежан део тих радова објављен је у Србији, али их је знатан број и у Словачкој), ово је прва синтетичка монографија о Словацима у Војводини, који ту обитавају читава два ипо столећа. Ј. Ботик је и у овом делу поново исказао сву своју научну ерудицију, тако да његова интердисциплинарна монографија „рефлектује широки хоризонт проблематике ове енклавске заједнице“, како је то истакао Михал Бабјак (Michal Babiak) у Уводу монографије. Да би дошао до основе за анализу и расправљање појава у прошлости и животу војвођанских Словака, аутор је чак једну четвртину своје монографије посветио историјском контексту насељавања Словака у Војводини, почев од последњих деценија XVII столећа. Тако су осветљена бројна питања: потискивање Османског царства из Панонске низије; стање опустошене и опустеле земље иза Османлија; милитарна, популациона и економска политика Хапсбурговаца према новодобијеној земљи; процеси рекатолизације под хапсбуршком круном и др.). Ј. Ботик се није ослањао само на писане изворе и постојећу богату литературу већ и на налазе властитих теренских истраживаја словачких заједница у Војводини, и то током два циклуса истраживања: 70-их година минулог столећа и у новије време. То му је дало могућност за непосредно и оштроумно поређење идентификованих актуелних појава у животу војвођанских Словака у распону од четири деценије. Обрадио је све тематске целине које сликавају живот Словака на подручју Војводине, како у прошлости тако и у садашњости: земљорадања и рурални начин живота, сеоске заједнице, традиционална породица и домаћинство, градитељство и становање, одећа и одевање, храна и начин исхране, обреди и обичаји, музика, певање и плес, емигрирање из војвођанске средине.

Својом предимљивошћу и истрајношћу, али и отвореним и срдчним односом према свим људима, Ј. Ботик је дао пример успостављања мноштва плодних контаката у научне сврхе с институцијама различитог профила и ранга у Војводини, као и с локалним организацијама и појединцима на терену. Свима се на крају монографије и захвалио на сарадњи и помоћи, а посебно издавачу – Институту за културу војвођанских Словака у Новом Саду (*Ústav pre kultúru vojvodinských Slovákov v Novom Sade*), те Националном савету словачке националне мањине у Републици Србији (*Národnostná rada slovenskej národnostnej menšiny v Republike Srbsko*).

Увод (стр. 9–13) на почетку многафије садржи два прилога на чешком језику: Милина Склабинска (*Milina Sklabinska*), ранија управница Института за културу војвођанских Словака у Новом Саду (2008–2015), аутор је прилога: „Војвођански Словаки и њихова култура као прилог средини у којој су се настанили“. Др Михал Бабјак (*Michal Babiak*), доцент Универзитета Коменског у Братислави (родом из Војводине) аутор је прилога: „Слово о војвођанским Словацима“. Оба аутора истакла су немерљив учинак Ј. Ботика у осветљавању живота Словака у Војводини.

Материја монографије изложена је у петнаест поглавља:

- I. Напомене уз феномен миграције и војвођанских Словака (стр. 15–18);
- II. Словачка и словачка Доња Земља (стр. 20–30)
- III. Словаки у мултиетничкој Војводини (стр. 31–49)
- IV. Одомаћивање и освајање војвођанске средине (стр. 51–72);
- V. Верни сељачком сталежу (стр. 73–92);
- VI. Традиционална породица и домаћинство (стр. 93–108);
- VII. Сеоска заједница (стр. 109–1329);
- VIII. Изградња и становање (стр. 133–146);
- IX. Одећа и одевање (стр. 147–160);
- X. Храна и исхрана (стр. 161–170);
- XI. Обреди и обичаји (стр. 171–192);
- XII. Музика, певање и плес (стр. 193–208);
- XIII. Мултиетничка Војводина и њене културне координате (стр. 209–226);
- XIV. Емиграција војвођанских Словака (стр. 227–241);
- XV. Реемиграција у земљу порекла (стр. 243–248).

У Закључку (стр. 249–251) аутор је још једном истакао зашто је било потребно пружити оквирну етнографску и етнокултурну слику о војвођанским Словацима. С тим у вези констатовао је да народна (традицијска) култура, која је представља основни предмет етнологских истраживања, очигледно чили у животу војвођанских Словака. А до средине XX века та култура је била најплозданији показатељ начина живота приближно 90 % Словака у Војводини, који се темељио на сељачкој пољопривреди. Сељаштво је заправо одржало етнички идентитет војвођанских Словака. Стога су историјат пребивања Словака у Војводини и слика њихове духовне и материјалне културе незамисливи без свестраног осветљавања свих елемената сељачког живота ове етничке заједнице до наших дана. Ј. Ботик је то учио с маниром искусног етнологског истраживача, синтетичара и ерудите.

Сва поглавља књиге богато су илустрована, што представља посебну вредност ове монографије. Приложено је 11 историјских мапа и приказа праваца миграција Словака, седам табела са статистичким подацима који се односе на подручје Војводине и насеља са словачким становништвом, 29 репродукција цртежа старих и новијих мајстора, осам репродукција дела образованих сликара и 45 репродукција дела познатих словачких наивних сликара, и то: 25 Мартина Јонаша (Martin Jonáš), четири Зузане Халупове (Zuzana Chalupová), четири Јана Бачура (Ján Bačúr), три Мартина Папа (Martin Pap), три Алжбете Чижикове (Alžbeta Čížiková), а по једно Ласла Мазана (László Mázan), Марије Варгерове (Mária Vargerová), Јана Глозика (Ján Glózik), Ондреја Вењарског (Ondrej Veňarský), Катарине Ђурашове (Katarína Ďurašová) и Ане Катвашове (Anna Katvášová). Изврстан документациони материјал представља 250 пажљиво одабраних фотографија, од којих су неке с краја XIX и из прве половине XX века. На њима су приказани не само појединачни и групни ликови и породице војвођанских Словака (као и неких породица у емиграцији: у САД, Канади, Аргенини и Аустралији) него и битни елементи њихове традиционалне културе: пољопривредни радови; узгајање стоке; сточне запреге и оруђа; домаћа радиност, занати и алатке; обрада меса од домаће стоке и припрема зимнице; изглед и градња стамбених и економских објеката; кућни послови, намештај и покућство; обућа и одећа; начин чешљања жена; цркве (словачке и других етничких заједница у окружењу); црквене, школске и друге свечаности; венчања, крштења, погребни и други обреди; музички инструменти, плесови и фолклорне приредбе и др.

На крају књиге наведена је опсежна литература (стр. 252–265) са 491 библиографском јединицом, као и дијалектолошки речник (стр. 266–268), у коме се налази 190 локалних израза који користе војвођански Словаци. Своју захвалност (стр. 269–271) аутор је изразио бројним институцијама (39) и појединцима (35) који су аутору помогли у истраживањима и на други начин допринели настанку ове монографије.

Садржај књиге (стр. 3–8) дат је на словачком, српском и енглеском језику, што читаоцима разних националности олакшава приступ садржају књиге.

Овом монографијом Јана Ботика војвођански Словаци добили су најлепши споменик њиховог бивствовања на том панонском простору, а тиме је јарко осветљен један важан део у етничком мозаику Војводине.

Милош Луковић